

ความหลากหลายของพันธุ์ปลาในลำน้ำชีสู่ความยั่งยืนของชุมชน ในจังหวัดสุรินทร์

DIVERSITY OF FISH SPECIES IN CHI-WATERSHED FOR SUSTAINABLE COMMUNITY IN SURIN PROVINCE

นันทิญา มณีโชติ^{1*} นิชาภา เชนระการ¹ และ นิภาศักดิ์ คงงาม²

Nuntiya Maneechot^{1*} Nichapa Chatrakarn¹ and Nipasak Kongngarm²

¹สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

²สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

¹General Science Program, Faculty of Science and Technology, Surindra Rajabhat University

²Biology Program, Faculty of Science and Technology, Surindra Rajabhat University

*corresponding author e-mail: nuntiya.ma@sru.ac.th

(Received: 18 August 2019; Revised: 12 April 2020; Accepted: 17 April 2020)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของพันธุ์ปลาในลำน้ำชีบริเวณตอนกลางจนถึงตอนปลายสายน้ำของลำน้ำชีในจังหวัดสุรินทร์ เก็บตัวอย่างปลาโดยใช้ข่ายดักปลาขนาดช่องตา 2 3 4 และ 5 เซนติเมตร เดือนละ 1 ครั้ง โดยเก็บตัวอย่างในฤดูฝน (เดือนพฤษภาคม-กันยายน 2561) และฤดูหนาว (เดือนตุลาคม-มีนาคม 2562) ใน 2 สถานี พบชนิดพันธุ์ปลา รวมทั้งสิ้น 8 อันดับ 19 วงศ์ 47 ชนิด โดยพบชนิดปลาในอันดับ Cypriniformes มากที่สุด 22 ชนิด รองลงมา คือ ปลาในอันดับ Perciformes พบจำนวน 10 ชนิด อันดับ Siluriformes 7 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 46.8 21.3 และ 14.9 ตามลำดับ โดยพบว่า ปลาในวงศ์ Cyprinidae เป็นวงศ์เด่นที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด 18 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Cobitidae 4 ชนิด ทั้งนี้พบชนิดที่เป็นพันธุ์ปลาต่างถิ่น 3 ชนิด โดยชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน ในแหล่งน้ำ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาซัคเกอร์ พบปลาต่างถิ่นประเภทที่ไม่รุกราน 2 ชนิด คือ ปลาไน และปลานิล และพบปลาที่มีสถานภาพที่มีแนวโน้มเกือบอยู่ในข่ายใกล้การสูญพันธุ์ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาแดงน้อย เมื่อพิจารณาการแพร่กระจายทั้ง 2 สถานี (เขตอำเภอเมืองสุรินทร์ และอำเภอบัวชุม จังหวัดสุรินทร์) พบว่า มีชนิดปลาที่มีการแพร่กระจายกว้าง โดยพบทั้ง 2 สถานีตลอดฤดูกาลมี 31 ชนิด และพบชนิดที่มีการแพร่กระจายแคบพบเฉพาะในสถานีที่ 1 คือ ปลาไน ส่วนที่พบเฉพาะสถานีที่ 2 คือ ปลากระสง และปลากดหินตลอดการศึกษา พบว่า ในช่วงฤดูหนาวพบจำนวนพันธุ์ปลามีปริมาณสูงกว่าช่วงฤดูฝนในทั้ง 2 สถานี สำหรับชนิดวงศ์เด่น พบว่า บริเวณสถานีที่ 2 มีความหลากหลายและปริมาณของ

พันธุ์ปลาสูง แต่มีการกระจายไม่สม่ำเสมอในแต่ละชนิด และมีบางชนิดที่มีปริมาณสูงกว่าชนิดอื่นๆ ทั้งนี้การสำรวจชนิดพันธุ์ปลาในลำน้ำชีในครั้งนี้ถือเป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อชุมชนในท้องถิ่นทั้งหน่วยงาน องค์กรต่างๆ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายชนิดของพันธุ์ปลาให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: ความหลากหลายชนิดพันธุ์ปลา ลำน้ำชี จังหวัดสุรินทร์ ความยั่งยืนของชุมชน

Abstract

The objective of this study was to study the diversity of fish species along the central area of Chi watershed until the end of Chi River in Surin Province. Fish samples were collected by using 2, 3, 4 and 5 centimeters net traps once a month and were surveyed between rainy season (May – September 2018) and winter (October – March 2019) in 2 stations. It was found that there were 8 orders 19 families and 47 species of freshwater fish were recorded. Fish species in order Cypriniformes were the highest of 22 species, followed by order Perciformes, found 10 species and 7 species of order Siluriformes which 46.8, 21.3 and 14.9% respectively. The family Cyprinidae was dominant fish with 18 species, followed by the family Cobitidae with 4 fish species. Herein, there were 3 alien species of freshwater fish were found, *Hypostomus Plecostomus*, an invasive alien species was only one fish species which could be recorded in this water source. Two species of non-invasive alien species i.e. *Cyprinus carpio* and *Oreochromis niloticus* were observed. In addition, *Discherodontus ashmeadi* was discovered as a vulnerable species. When considering the 2 stations (Mueang district and Tha Tum district, Surin Province), there were 31 species of fish found that have been widely spread throughout the season in both station. The distribution of fish species in a small area that found only in Station 1 were *Cyprinus carpio* and found only *Channa Lucius* and *Hemibagrus* sp. in Station 2. Throughout the study, it was found that in the winter the number of fish species was higher than the rainy season in both stations. For the dominant family species, the Station 2 area were of high diversity but the distribution of each species are not even and some sample are dominant more than other specimens in each collecting sites. In this survey, fish species in the Chi watershed are considered basic information on natural resources that are valuable to local communities, including agencies, organizations. That can

be used as tools for managing conservation plans and utilizing diversity of fish of the sustainability community.

Keywords: Diversity of freshwater fish, Chi-watershed, Surin province, Sustainable community

บทนำ

ลำน้ำชี (Chi- watershed) มีต้นกำเนิดจากบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก (เป็นทิวเขาพรมแดนทอดตัวในแนวตะวันตกไปตะวันออก กั้นระหว่างบริเวณอีสานใต้ของไทยกับทางตอนเหนือของกัมพูชา) เป็นลำน้ำที่ทำประโยชน์แก่ประชากรชาติพันธุ์เขมรและกวย มีทิศทางการไหลไปทางเหนือแบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดบุรีรัมย์ โดยผ่านอำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านจังหวัดสุรินทร์ ในเขตอำเภอบราสาท อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอจอมพระ และไปบรรจบแม่น้ำมูลบริเวณวังทะลุ บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 160 กิโลเมตร หากมองจากภาพมุมสูงจะเห็นลำน้ำชีไหลท่วมกลางหุบแมกไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความกว้างตั้งแต่ 0.5–2 กิโลเมตร ขนานไปกับลำน้ำ (โครงการชลประทานบุรีรัมย์, 2547)

ในอดีตลำน้ำแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางทรัพยากรชีวภาพสูงและเป็นจัดเป็นแหล่งน้ำคุณภาพดี (ฐานข้อมูลเพื่อการรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย, 2559) ปัจจุบันพื้นที่ลำน้ำชีได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากชุมชนบริเวณรอบข้างอย่างมาก ทั้งสาเหตุจากการปล่อยน้ำเสียจากชุมชนเมืองและจากภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำโดยตรง โดยเฉพาะสัตว์น้ำรวมทั้งระบบนิเวศในน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำที่เคยมีเช่นในอดีตลดน้อยลง จากการศึกษาและสอบถามข้อมูลจากชาวประมงและผู้นำชุมชนถึงสภาพลำน้ำ พบว่าบริเวณดังกล่าวเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลาค่อนข้างสูง แต่มีผู้รายงานข้อมูลอย่างเป็นทางการถึงชนิดของพันธุ์ปลาอยู่น้อย

ดังนั้นในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของความหลากหลายของพันธุ์ปลาบริเวณลำน้ำชี โดยการสำรวจและรวบรวมชนิดพันธุ์ปลา 2 สถานี ได้แก่ อำเภอเมืองสุรินทร์ (ชุมชนอาลอ-โดนแบน) และอำเภอท่าตูม (บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ) จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นบริเวณตอนกลางและตอนปลายของสายน้ำ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในเรื่องของชนิดพันธุ์ปลาให้คนในชุมชนและท้องถิ่นได้ศึกษาและเรียนรู้ อีกทั้งเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าในชุมชนนั้นๆ เกิดความเข้าใจ และนำไปสู่การจัดการวางแผนร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายชนิดของพันธุ์ปลาอย่างยั่งยืนต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ศึกษา

ดำเนินการสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างปลาในเขตพื้นที่ลำน้ำชี จำนวน 2 สถานี ได้แก่ เขตพื้นที่บ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอมืองสุรินทร์ และพื้นที่บริเวณวังทะลุ บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกาบตะกู จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บริเวณตอนกลางและตอนปลายของลำน้ำชี ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 ลำน้ำชีที่แบ่งเขตจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดบุรีรัมย์ (★) บริเวณกลางสาย (บ้านอาลอ-โดนแบน) และ (▲) บริเวณปลายสาย (บ้านตากกลาง) ที่มีแม่น้ำมูลไหลมาบรรจบ

2. ระยะเวลาในการเก็บตัวอย่าง

ดำเนินการเก็บตัวอย่าง 2 ช่วงเวลา คือ ฤดูฝน (เดือนพฤษภาคม-กันยายน 2561) และฤดูหนาว (เดือนตุลาคม-มีนาคม 2562) โดยเก็บตัวอย่างเดือนละ 1 ครั้ง

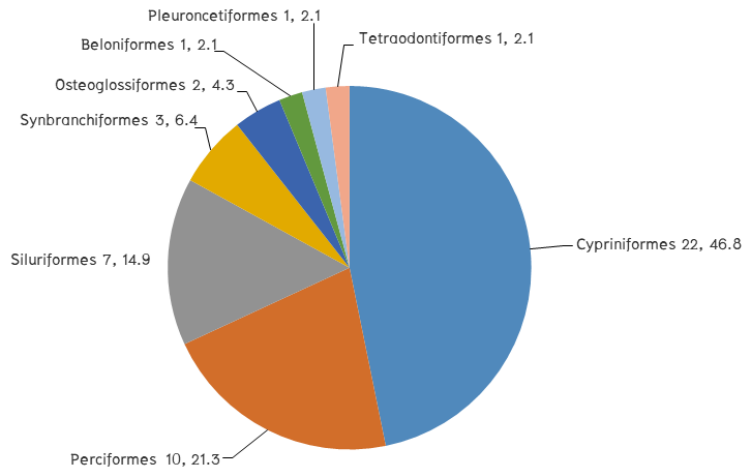
3. วิธีการเก็บตัวอย่างและเก็บรวบรวมข้อมูล

ทำการเก็บตัวอย่างโดยใช้ข่ายดักปลาขนาดช่องตา 2 3 4 และ 5 เซนติเมตร จดบันทึกข้อมูลและแยกชนิดของปลาที่เก็บได้ ถ่ายรูปปลาในสภาพสด จากนั้นตรึงด้วยน้ำยาฟอมาลิน 10 เปอร์เซ็นต์ นำไปแยกชนิดตัวอย่างปลา ณ ห้องปฏิบัติการชีววิทยา อาคารศูนย์วิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โดยใช้เอกสารประกอบการแยกชนิดปลาของ ชวลิต (2547); สิงหา (2547); Kottelat (2001); Rainboth (1996); Smith (1945) รวมทั้งเอกสารชนิดปลาที่เกี่ยวข้อง โดยบัญชีรายชื่อชนิดปลาที่สำรวจพบ จัดลำดับทางอนุกรมวิธานตามระบบของ Nelson (2006)

ผลการวิจัย

ผลการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพบปลาจำนวนทั้งสิ้น 8 อันดับ (Order) 19 วงศ์ (Family) 47 ชนิด (Species) จากทั้ง 2 สถานี ในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว โดยพบชนิดปลาในอันดับ Cypriniformes มากที่สุด 22 ชนิด รองลงมาคือ ปลาในอันดับ Perciformes พบจำนวน 10 ชนิด และอันดับ Siluriformes 7 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 46.8, 21.3, 14.9 ตามลำดับ และปลาชนิดอื่นๆ จาก 5 อันดับ อีก 8 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 17.0 ดังภาพที่ 2 โดยพบว่า ปลาในวงศ์ Cyprinidae เป็นวงศ์ที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด 18 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Cobitidae 4 ชนิด ดังภาพที่ 2

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากตารางที่ 1 พบจำนวนปลาทั้งสิ้น 8 อันดับ 19 วงศ์ 47 ชนิด ประกอบด้วย 1) ปลาในอันดับ Beloniformes ได้แก่ วงศ์ปลากระทุงเหว (Belontiidae) 1 ชนิด 2) ปลาในอันดับ Cypriniformes ได้แก่ วงศ์ปลาตะเพียน (Cyprinidae) 18 ชนิด และวงศ์ปลาหมอ (Cobitidae) 4 ชนิด 3) ปลาในอันดับ Osteoglossiformes ได้แก่ วงศ์ปลากาย (Notopteridae) 2 ชนิด 4) ปลาในอันดับ Pleuroncetiformes ได้แก่ วงศ์ปลาลิ้นหมา (Soleidae) 1 ชนิด 5) ปลาในอันดับ Perciformes ได้แก่ วงศ์ปลาแป้นแก้ว (Ambassidae) 1 ชนิด วงศ์ปลาหมอ (Anabantidae) 1 ชนิด วงศ์ปลาช่อน (Channidae) 3 ชนิด วงศ์ปลาหมอสี (Cichlidae) 1 ชนิด วงศ์ปลาบู่ (Eleotridae) 1 ชนิด วงศ์ปลาสร้อย (Osphronemidae) 2 ชนิด และวงศ์ปลาหมอช้างเหยียบ (Pristolepididae) 1 ชนิด 6) ปลาในอันดับ Siluriformes ได้แก่ วงศ์ปลากด (Bagridae) 2 ชนิด วงศ์ปลาเทศบาล (Loricariidae) 1 ชนิด วงศ์ปลาสังกะวาด (Pangasiidae) 1 ชนิด และวงศ์ปลาเนื้ออ่อน (Siluridae) 3 ชนิด 7) ปลาในอันดับ Synbranchiformes ได้แก่ วงศ์ปลาหลด (Mastacembelidae) 2 ชนิด วงศ์ปลาไหล (Synbranchidae) 1 ชนิด และ 8) ปลาในอันดับ Tetraodontiformes ได้แก่ วงศ์ปลาปักเป้า (Tetraodontidae) 1 ชนิด



ภาพที่ 2 จำนวนปลาทั้งหมดที่พบทั้ง 2 สถานี (พื้นที่บ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอสรรคบุรี และพื้นที่บริเวณวังทะเล บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอบางบาล จังหวัดสุรินทร์) รายงานอันดับ จำนวนชนิด และสัดส่วนเป็นร้อยละ

จากการศึกษาพบพันธุ์ปลาต่างถิ่น (Alien species) จำนวน 3 ชนิด พบเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน (Invasive alien species) ในแหล่งน้ำ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาซัคเกอร์ (*Hypostomus plecostomus*) และปลาต่างถิ่นประเภทที่ไม่รุกราน (Non invasive alien species) 2 ชนิด คือ ปลาไน (*Cyprinus carpio*) และปลานิล (*Oreochromis niloticus*) นอกจากนี้ยังพบปลาที่มีสถานภาพมีแนวโน้มเกือบอยู่ในข่ายใกล้การสูญพันธุ์ (Vulnerable species) จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาแดงน้อย (*Discherodontus ashmeadi*) ดังภาพที่ 3

ตารางที่ 1 ชนิดและจำนวนปลาที่สำรวจพบในกลุ่มลำชีบริเวณตอนกลางและตอนปลายสายน้ำ

ชื่ออันดับ/ วงศ์/ ชื่อวิทยาศาสตร์/ ชื่อท้องถิ่น				สถานีที่ 1		สถานีที่ 2		รวม
				1*	2*	1*	2*	
1. Beloniformes								
Belonidae	1. <i>Xenentodon canciloides</i>	กระทุงเหว	เข็มแม่น้ำ	2	7	4	5	18
2. Cypriniformes								
Cyprinidae	2. <i>Amblyrhynchichthys truncates</i>	ดามิน		2	4	1	2	9
	3. <i>Anematichthys apogon</i>	ไส้ตันตาแดง		2	7	4	7	20
	4. <i>Anematichthys repasson</i>	ไส้ตันตาขาว		–	10	–	4	14
	5. <i>Barbodes altus</i>	ตะเพียนทอง		1	2	1	3	7
	6. <i>Barbodes gonionotus</i>	ตะเพียนขาว		5	9	4	6	24

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่ออันดับ/ วงศ์/ ชื่อวิทยาศาสตร์/ ชื่อท้องถิ่น		สถานีที่ 1		สถานีที่ 2		รวม
		1*	2*	1*	2*	
2. Cypriniformes (ต่อ)						
	7. <i>Caesio crythrogaster</i> หางเหลือง ชี้อยอก	2	10	2	3	17
	8. <i>Cyclocheilichthys armatus</i> ปากเหลี่ยม	1	3	1	3	8
	9. <i>Cyprinus carpio</i> ไน	2	1	–	–	3
	10. <i>Discherodontus ashmeadi</i> แดงน้อย	–	2	2	1	5
	11. <i>Hampala dispar</i> กระสูบจุด, สูบ	3	4	2	5	14
	12. <i>Henicorhynchus siamensis</i> สร้อยขาว	3	1	13	19	36
	13. <i>Mystacoleucus marginatus</i> นามหลัง	1	–	1	3	5
	14. <i>Osteochilus vittatus</i> สร้อยนกเขา ช่า ชี้ม	1	2	1	4	8
	15. <i>Osteochilus enneaporos</i> สร้อยนกเขาหน้าหมอง	–	3	10	12	25
Cobitoidae	16. <i>Puntioplites proctozysron</i> กระมัง	–	4	17	22	43
	17. <i>Puntioplites falcifer</i> กระมังครีบสูง	1	5	10	13	29
	18. <i>Rasbora dusonensis</i> ชิวควาย	2	3	2	4	11
	19. <i>Thynnichthys thynnoides</i> เกล็ดถี่ กุ่ม	3	14	4	5	26
	20. <i>Acantopsis choirorhynchus</i> รากกล้วย	3	9	3	7	22
	21. <i>Acantopsis octoactinotos</i> ข่อนทรายไม่มีลาย	–	6	–	1	7
	22. <i>Syncrossus helodes</i> หมูข้างลาย	1	12	3	4	20
	23. <i>Yasuhikotakia modesta</i> หมูหางแดง	1	9	1	3	14
3. Osteoglossiformes						
	24. <i>Chitala ornata</i> กรายทองกราย	1	4	2	4	11
Notopteridae	25. <i>Notopterus notopterus</i> ปลาฉลาม ปลาฉลามทอง	2	9	1	1	13
4. Pleuroncetiformes						
Soleidae	26. <i>Brachirus panoides</i> ลิ่นหมา ใบไม้	1	34	–	17	52
5. Perciformes						
Ambassidae	27. <i>Parambassis siamensis</i> ปลานกแก้ว	4	14	3	6	27
Anabantidae	28. <i>Anabas testudineus</i> หมอไทย เสด็จ	4	1	4	5	14
Channidae	29. <i>Channa micropeltes</i> ตะโพน	1	2	4	4	11
	30. <i>Channa striata</i> ช่อน	2	4	3	4	13
	31. <i>Channa lucius</i> กระสง	–	–	–	2	2
Cichlidae	32. <i>Oreochromis niloticus</i> นิล	3	1	–	–	4
Eleotridae	33. <i>Oxyeleotris marmorata</i> ปลาทราย ปลาจาก	3	17	1	4	25
Osphronemidae	34. <i>Trichogaster pectoralis</i> ปลาคัส	1	9	5	7	22
	35. <i>Trichogaster trichopterus</i> กระดี่หม้อ	5	1	2	8	16
Pristolepididae	36. <i>Pristolepis fasciata</i> หมอข้างเหี้ยบ	3	1	5	7	16

เมื่อพิจารณาการแพร่กระจายทั้ง 2 สถานี พบว่า มีชนิดปลาที่มีการแพร่กระจายกว้าง พบทั้ง 2 สถานี ตลอดฤดูกาล มี 31 ชนิด และพบชนิดที่มีการแพร่กระจายแคบเฉพาะในสถานีที่ 1 พบ 1 ชนิด คือ ปลาไน (*Cyprinus carpio*) และเฉพาะสถานีที่ 2 พบ 2 ชนิด คือ ปลากะพง (*Channa Lucius*) และปลากดหิน (*Hemibagrus sp.*) ดังตารางที่ 1 และพบว่าปลาในสถานีที่ 2 มีปริมาณพันธุ์ปลา สูงกว่าสถานีที่ 1 เฉลี่ยทั้ง 2 ฤดู เท่ากับร้อยละ 54.4 และ 45.6 ตามลำดับ และพบว่า ปริมาณ พันธุ์ปลาในฤดูหนาวมีจำนวนมากกว่าในฤดูฝนในทั้ง 2 สถานี ร้อยละ 69.2 และ 30.8 ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการศึกษาความหลากหลายชนิดของพันธุ์ปลาในลำน้ำซึ่งมีความยั่งยืนของชุมชนในจังหวัด สุรินทร์ พบปลาจำนวน 8 อันดับ 19 วงศ์ 47 ชนิด โดยพบชนิดปลาในอันดับ Cypriniformes มากที่สุด 22 ชนิด รองลงมา คือ ปลาในอันดับ Perciformes พบจำนวน 10 ชนิด อันดับ Siluriformes 7 ชนิด และอันดับอื่นๆ รวม 8 ชนิด โดยพบปลาในวงศ์ Cyprinidae เป็นวงศ์ที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด 18 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Cobitidae 4 ชนิด ซึ่งสอดคล้องกับ Berra (2001) และ Nelson (2006) ได้รายงานว่าปลาในอันดับ Cypriniformes วงศ์ Cyprinidae เป็นอันดับและวงศ์ของปลาน้ำจืด ที่เด่นที่สุดในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนปลาในวงศ์อื่นๆ เหล่านี้เป็นปลาที่พบได้ทั่วไป โดย อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำนิ่งและแหล่งน้ำไหลในระบบลุ่มน้ำโขง (Rainboth, 1996; Vidthayanon, 2008)

จากการพิจารณาสถานการณ์ถูกคุกคามของชนิดปลาตามบัญชีของสำนักงานนโยบาย และแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Office Of Natural Resources and Environmental Policy and Planning: ONEP) (Vidthayanon, 2005) พบชนิดที่เป็นพันธุ์ปลาต่างถิ่น ชนิดชนิดพันธุ์ ต่างถิ่นที่รุกรานในแหล่งน้ำ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาซักเกอร์ พบปลาต่างถิ่นประเภทที่ไม่รุกราน 2 ชนิด คือ ปลาไนและปลานิล แต่การศึกษาผลกระทบของพรรณปลาต่างถิ่นในพื้นที่ดังกล่าว ยังไม่มีรายงานถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน และพบปลาที่มีสถานภาพมีแนวโน้มเกือบอยู่ใน ขยายใกล้การสูญพันธุ์ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาแดงน้อย สาเหตุที่ปลามีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์นั้น เนื่องจากการมีมลภาวะมลพิษทางสิ่งแวดล้อมทั้งทางภาคเกษตรและอุตสาหกรรมจากทั้งในเมือง และชุมชนใกล้เคียงที่ไหลลงในลำน้ำชีแห่งนี้ และพบปลาไนและปลานิล ซึ่งเป็นปลาต่างถิ่น ประเภทที่ไม่รุกรานในลำน้ำชีแห่งนี้ คาดว่าเป็นปลาที่หลุดมาจากกระชังเพาะเลี้ยงปลา ของเกษตรกรหรือสาเหตุจากการมีน้ำท่วมจากบ่อของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลา และถือเป็นเรื่อง ที่น่าสนใจอย่างยิ่งและควรศึกษาเพิ่มเติม เนื่องจากการศึกษาถึงผลกระทบของชนิดปลาต่างถิ่นต่อ ระบบนิเวศในแหล่งน้ำเขตจังหวัดสุรินทร์-บุรีรัมย์นั้น ยังไม่เคยมีการศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น แท้จริง โดย อภิชาติ และคณะ (2546) ได้กล่าวว่าปลานิลและปลาไนเป็นปลาน้ำจืดต่างถิ่น ที่นำเข้ามาเพื่อใช้ประโยชน์ด้านการเพาะเลี้ยงเพื่อเป็นอาหารและเป็นปลาที่จัดอยู่ในประเภท

ที่ไม่รุกราน (Non invasive) กล่าวคือ เป็นชนิดพันธุ์ปลาที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ หรือระบบนิเวศโดยตรงหรือชัดเจนนัก เนื่องจากการดำรงชีพที่ไม่แข่งขันหรือขัดต่อการดำรงชีพของสัตว์ชนิดอื่น แต่อย่างไรก็ตามสภาพของระบบนิเวศที่เปลี่ยนไปอาจมีผลให้ชนิดพันธุ์ดังกล่าวเจริญแทนที่ และขัดขวางการฟื้นตัวของสมดุลนิเวศในบางครั้งได้ (ณัฐนันท์ และพูลทรัพย์, 2554)

เมื่อพิจารณาการแพร่กระจายทั้ง 2 สถานี พบว่า มีชนิดปลาที่มีการแพร่กระจายกว้างพบทั้ง 2 สถานี ตลอดฤดูกาล มี 31 ชนิด และพบชนิดที่มีการแพร่กระจายแคบเฉพาะในสถานีที่ 1 พบ 1 ชนิด คือ ปลาไน และเฉพาะสถานีที่ 2 พบ 2 ชนิด คือ ปลากระสง และปลากดหิน ปริมาณพันธุ์ปลาในสถานีที่ 2 มีปริมาณสูงกว่าสถานีที่ 1 เฉลี่ยทั้ง 2 ฤดู เท่ากับร้อยละ 54.4 และ 45.6 ตามลำดับ ซึ่งน่าจะเกิดจากบริเวณสถานีที่ 2 เป็นบริเวณปลายสายลำน้ำชี ซึ่งจะไปบรรจบกับลำน้ำมูลที่เรียกว่า วังทะลุ บริเวณบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ จึงทำให้จำนวนและชนิดพันธุ์ปลาในสถานีที่ 2 สูงกว่าสถานีที่ 1 และพบว่าปริมาณพรรณปลาในฤดูหนาวมีจำนวนมากกว่าในฤดูฝนทั้ง 2 สถานี เท่ากับร้อยละ 69.2 ในฤดูหนาว และร้อยละ 30.8 ในฤดูฝน ซึ่งสอดคล้องกับ สวริกา และคณะ (2557) ที่ได้รายงานการสำรวจปลาในพื้นที่ป่าชายเลนปากแม่น้ำเพชรบุรี พบว่าในช่วงฤดูฝนพบปริมาณตัวอย่างปลาในระดับต่ำเมื่อเทียบกับปริมาณตัวอย่างในฤดูแล้ง โดยในช่วงฤดูแล้งดัชนีความหลากหลายของพรรณปลาสูง แต่มีการกระจายของปลาแต่ละชนิดไม่สม่ำเสมอ และมีปลาบางชนิดที่มีปริมาณโดดเด่นกว่าปลาชนิดอื่นๆ ในฤดูหนาว ได้แก่ ปลาสร้อยขาว กระมัง เกล็ดถี่ ลิ่นหมา เป้นแก้ว และ ปูทราย เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความหลากหลายชนิดของพันธุ์ปลาในลำน้ำชี บริเวณตอนกลางจนถึงตอนปลายสายน้ำของลำชีในเขต 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสุรินทร์ (ชุมชนอาลโตนแบบ ตำบลนาดี) และอำเภอท่าตูม (บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ) จังหวัดสุรินทร์ พบปลาจำนวนทั้งสิ้น 8 อันดับ (Order) 19 วงศ์ (Family) 47 ชนิด (Species) จากทั้ง 2 สถานี ในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว โดยพบชนิดปลาในอันดับ Cypriniformes มากที่สุด 22 ชนิด รองลงมา คือ ปลาในอันดับ Perciformes พบจำนวน 10 ชนิด อันดับ Siluriformes 7 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 46.8 21.3 และ 14.9 ตามลำดับ โดยพบว่าปลาในวงศ์ Cyprinidae เป็นวงศ์ที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด 18 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Cobitidae 4 ชนิด พบชนิดที่เป็นพันธุ์ปลาต่างถิ่น 3 ชนิด โดยชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน ในแหล่งน้ำ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาซัคเกอร์ พบปลาต่างถิ่นประเภทที่ไม่รุกราน 2 ชนิด คือ ปลาไน และปลานิล และพบปลาที่มีสถานภาพที่มีแนวโน้มเกือบอยู่ในข่ายใกล้การสูญพันธุ์ จำนวน 1 ชนิด คือ ปลาแดงน้อย เมื่อพิจารณาการแพร่กระจายทั้ง 2 สถานี พบว่า มีชนิดปลาที่มีการแพร่กระจายกว้างพบทั้ง 2 สถานี ตลอดฤดูกาล มี 31 ชนิด และพบชนิดที่มีการแพร่กระจายแคบพบเฉพาะในสถานีที่ 1

มี 1 ชนิด คือ ปลาไน และพบเฉพาะสถานีที่ 2 มี 2 ชนิด คือ ปลากระสง และปลากดหิน ปริมาณพันธุ์ปลาในสถานีที่ 2 มีปริมาณสูงกว่าสถานีที่ 1 เฉลี่ยตลอดระยะเวลาการสำรวจเท่ากับร้อยละ 54.4 และ 45.6 ตามลำดับ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสำรวจชนิดพันธุ์ปลาในลำน้ำชีในครั้งนี้ถือเป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อชุมชนในท้องถิ่นทั้งที่อาศัยบริเวณริมน้ำและใกล้เคียง รวมทั้งหน่วยงาน องค์กรต่างๆ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายชนิดของพันธุ์ปลาให้เกิดความยั่งยืนในลำน้ำชี ซึ่งเป็นสายน้ำสำคัญที่มีประวัติศาสตร์ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชาวประมง ผู้นำชุมชน ในเขตพื้นที่บ้านอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ และชาวประมงตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ (วังทะลุ) ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและอำนวยความสะดวกออกพื้นที่เก็บตัวอย่าง ขอขอบคุณคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่ในการทำวิจัย และสุดท้ายขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- โครงการชลประทานบุรีรัมย์. (2547). **ลุ่มน้ำลำชี**. สืบค้น 18 มิถุนายน 2561, จาก http://ridceo.rid.go.th/buriram/lumchi_basin.html
- ชลิต วิทยานนท์. (2547). **ปลาน้ำจืดไทย**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- ฐานข้อมูลเพื่อการรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย. (2559). **ข้อมูลตัวชี้วัด “สัดส่วนของเกณฑ์คุณภาพน้ำแหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญทั่วประเทศ”** สืบค้น 8 มิถุนายน 2561, จาก http://www.onep.go.th/env_data/2016/01_49/
- ณัฐนันท์ เทียงธรรม, และพูลทรัพย์ ศิริสานต์. (2554). การสำรวจพรรณปลาในห้วยบังกอในช่วงฤดูฝนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**, 1(2). 16–23.
- สิงหา วงศ์โรจน์. (2547). **การศึกษาอนุกรมวิธานของปลาน้ำจืดในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาชีววิทยา.
- อภิชาติ เต็มวิษชากร, ชลิต วิทยานนท์, ยุ้ย เกตเพชร, ประเทศ ชอรัญ, และประเสริฐ ภารดาพรานิชย์กุล. (2546). **สัตว์น้ำต่างถิ่นในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- Berra, T.M. (2001). **Freshwater fish distribution**. California: Academic press.
- Kottelat, M. (1991). (2001). **Fishes of Laos**. Sri Lanka: Gunaratne Offset Ltd.
- Nelson, J.S. (2006). **Fishes of the world**. (4th ed.). New York: John Wiley and Son, Inc.
- Rainboth, W.J. (1996). **FAO species identification field guide for fishery purposes, Fish of the Cambodian Mekong**. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).

- Smith, H.M. (1945). **The Freshwater Fish of Siam or Thailand**. Washinhton, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- Vidthayanon, C. (2005). **Thailand Red Data: Fishes office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning**. Bangkok.
- Vidthayanon, C. (2008). **Field Guide to Fishes of the Mekong Delta**. Vientiane: Mekong River Commission.